

Minder fra Mors og Thy

AF ANNA THORSEN

1

Små træk fra svundne tider.

- Hvor skal man begynde? Far¹) har jo skrevet en del, også om mor. Min mormor var fra "Toftdahl" i Villerslev, og morfar var lærer og kirkesanger Peder Sørensen, Villerslev skole. De fik ti børn, hvoraf mor var den ældste. Mine oldeforældre i Toftdahl byggede et hus i haven og overlod gården til deres eneste søn, Kresten Toftdahl, efter hvem min bror er opkaldt. Morbror Kræjsten, som hele familien altid har kaldt ham, blev gift med sin kusine, Dorthea Toftdahl, også fra Villerslev; hendes hjem lå lige vest for kirken; ejendommen hed lille Toftdahl og var i sin tid skilt fra Toftdahl. Konen der, altså Dorthes (moster Dorthes) mor hed Ingeborg; hun var en lille fintbygget og køn kone, som vi endelig skulle huske at sige "I" til; så vidt jeg husker blev hun over 90. Hun blev i ejendommen til sin død hos sin søn Kresten og hans kone Ane; de havde ingen børn. Deres hjem mindes jeg med glæde fra det år, jeg tjente i Toftdahl, 1915, 14 år gammel.

Om min oldefar, Laust Toftdahl, blev der ikke fortalt så meget; men des mere om oldemor, Else Marie, født Uhrbrand, også født i Villerslev. Hun var dygtig og streng, også i sine fordringer til andre. Når mor og hendes søskende løb ude i gården og legede, bankede hun på ruden og kaldte på mor, som var den ældste af flokken og burde være fornuftig, at hun skulle komme ind og læse "æ Prekken" (prædikenen) for hende; hun skulle ikke løbe der ude "å blyv te æn hjåri". Det kneb meget for mor at holde tankerne ved læsningen, når hun kunne høre de glade søskende lege.

En uldkræmmer har fortalt, at når han kom ind i Toftdahl, og Else Marie sad i væven eller ved spinderokken, løftede hun advarende hånden og sagde: "Tø'e mæ et, tø'e mæ et". "Men æ lod mæ jot søn jav' hæn; å inden æ gik, håd Else Marie ilivvel kjøvt en Klee".

Oldemor fik tolv par fine kopper ca. 1859, det år de byggede stuehus. Dem gav hun med tiden sin svigerdatter, moster Dorthe, som knap var glad for dem, fordi oldemor knyttede hånden og truede: "Du kan jo prøve, om du slår nogen af dem i stykker". Der var da nogen af dem endnu i 1915.

Som før nævnt har jeg hørt meget lidt om oldefar, Laust Toftdahl; han har sikkert været godmodig, for det var begge deres børn. Morbror Kræjsten var en tætbygget, glatraget, lidt værktrukken mand; han sagde ikke så meget, men ordene havde vægt. Han var godgørende i stor udstrækning - han var forresten sognerådsformand.

¹ Povl Kirk Nørgaard, født i Nørgaard i Erslev 1860, søn af Anders Jensen og Ane Kathrine Povlsdatter. Hans fader døde, da han var 20 år. To år efter flyttede han hjemmefra og blev landvæsenselev på større gårde, senere forvalter. Derefter kom han på Ladelund mejeriskole, arbejdede så på et mejeri i København, købte selv et vandmejeri, men brød af og rejste til Californien 1890. Her arbejdede han en tid ved landbrug, lærte så fotografi og virkede som omrejsende fotograf, til han 1896 vendte tilbage til Mors. 1898 blev han gift med Else Marie Kathrine Sørensen, der var født i Villerslev 1875, datter af lærer Peder Sørensen og Karen Toftdahl. Hun havde været lærerinde ved Erslev forskole. De købte en gård i Gullerup.

Engang en husmand havde mistet sin eneste ko, gav morbror Kræjsten ham en af sine.

At han var meget bestemt viser et træk, som hans elskelige datter, Marie, engang fortalte mig: Der skulle være gymnastik, og Marie havde nok fået lov af sin mor til at komme med; hun havde sikkert knap turdet spørge sin far. Mange så dengang på gymnastik som pjank og narrestreger; men Marie glædede sig umådeligt. Lige før hun skulle afsted, gik hun gennem sovekammeret, hvor hendes far sad, og han spurgte ret bestemt. "Hva'e ska do hæn?" "Æ ska te gymnastik". "De sikker æ hælst, dø læ væ'e". "Det var, som han slog mig i jorden", sagde Marie, da hun fortalte det. Hun listede stille op og fik sit gamle tøj på. Marie var eneste barn og var kun hjemmefra de tre måneder, hun var på Hundborg højskole, ca. 18 år gammel. Noget af det første, jeg husker, var vore besøg i Toftdahl. Den lange køretur på begge sider af Vilsund, men især overfarten, som skete med robåd; hestene blev spændt fra og stod tværs over båden, en karl sad foran på kanten af båden og holdt dem i "æ huelav" (hovedtøjjet). Det må have været ret farligt, hvis hestene var urolige.

Vognen stod ligeledes tværs over, og vi andre sad, hvor vi kunne bedst. Der var ikke faste færgetider; man skulle hejse et bræt, når man ville over; det kunne ses på den anden side af sundet. Man havde ikke så travlt dengang.

Mens jeg var ved oldemor, burde jeg vist have fortalt, at hun ejede et meget fint sjal - en "kybkle'e"; det var noget meget fint dengang, da alting ellers blev hjemmævvet. Sjalet var med påsyede figurer, som igen var broderet med uld- og silkegarn i fine farver. Moster Dorthe gav mig det engang, hun syntes jeg var for tyndklædt til at sidde på dagvognen. Sjalet var falmet, men broderierne var friske i farverne; frynserne var slidte. Så lå det i kisten på loftet i over 50 år og var ikke til særlig megen glæde. Sidste sommer, altså 1970, da det var mindst 100 år, forærede jeg det til det nyoprettede landbrugsmuseum på Glomstrup, hvor det nu kan ses.

2

Små minder fra barndommen.

Dengang gik hønsene frit over det hele, og de lagde deres æg de utroligste steder, og det var børnenes opgave at finde dem. Det var dog først hen på foråret, man kunne regne med, at hønsene lagde æg. Der skulle altid i god tid sættes æg hen til julebægning. Folks høns og køer havde alle mulige farver dengang og havde navne derefter. Maren Overgaard havde således fødselsdag "den då'e den røe kuv beser". Det var den 16. juni. Søren Overgaards børn legede vi meget med, de havde seks på alder med seks af os. Deres mor, Else Marie, var så god mod os.

I dagligstuen havde vi, som almindeligt dengang, et langbord med fast bæk om, dog med en lang skammel på den side ud til stuen. At løbe rundt på bænken og glide ned af skamlen, som var stillet med den ene ende op på bænken var utroligt morsomt. At det sled på buksebagen, lod vi vor mor om.

Bohavet var ikke så lakeret dengang, så det tålte meget. Lave svinesti - så tog vi underbordet af tobaksbordet; køre

i vogn til Nykøbing og fortsætte i "tog" til Skive, fortsætte med "vogn" for at besøge bedstefar i Hem. At køre karrusel i "æ trebi'n" var også sjovt. "Æ trebi'n" havde Kr. Svenningsen i Erslev lavet til mor, da hun var i skolen. Mor havde kun to stole, og når Kr. Svenningsen og hans kone besøgte hende, så sad mor på kanten af en udtrukket kommodeskuffe. Ved siden af kakkellovnen derhjemme hang en sort tavle, hvorpå mor skrev tal og bogstaver, så sad vi tre ældste på skamlen og modtog lærdommen. Bagefter skulle vi så skrive på vore små tavler med griffel, mens mor syede. En griffel kostede en øre, men så var der også noget meget fint papir om den ende, man skulle holde ved. Jeg husker dog, at der var en dreng i skolen, som havde en griffel til 2 øre - det var overdådigt - men han var også fra den største gård i Fårtoft. Samme drengs tavle tabte jeg engang i skolen, så den fik en større revne. Da jeg fortalte det hjemme, var der ingen nåde. Jeg måtte gå den lange vej til Bjergby købmand og købe en ny; den kostede 35 øre; det tog et grimt hul i min formue; men så var samvittigheden også ren bagefter, og på stumperne af den gamle tavle kunne der skrives derhjemme.

I mange år har jeg haft lyst til at skrive om de mennesker, jeg husker fra min barndom. Men hvor skal man begynde? Og hvad tør man skrive? Det kan så let blive misforstået.

Vi kan jo først mindes Per Wollesen i Bjergby. Han var møller og kunne desuden tømre, smede o.m.a. Sikkert i mange måder en stor begavelse, selv om hans dansk var mådelig - jeg husker kortet, der kom til far; "Din gryn er færdig. - Møller P. Larsen". Han havde sikkert gået meget lidt i skole. Hans far var høker, og det kneb ham meget med det skriftlige; han skrev med kridt på bjælken, f.eks. G. M. betød Gullerup smed: han sagde nemlig "Me". Et O betød en ost, og var der hul i betød det en slibesten o.s.v.

Engang kirkeklokken i Bjergby skulle støbes om på grund af en revne, var Heides folk fra Galtrup oppe for at tage den ned; men de opgav. Så gik Per Wollesen ene mand op og fik den ned.

Han lavede en kælk til os, som jeg husker, Karen og jeg hentede, da vi ikke var ret store. Den var os til stor glæde, når de mange skønne bakker var sneklædte.

Han var meget religiøs og havde et orgel, som han spillede på og en harmonika ikke at forglemme; den gik han rundt med i en sæk. Når han så spillede for os, lagde han sækken under fødderne, for at det ikke skulle dundre alt for meget, når han slog takt med sine store "Ni'stresko". Han og bror Peder havde altid så meget at snakke om, dog mest mekanikken. Han drøftede også gerne åndelige spørgsmål. Engang sagde han: "Synden - den ta'r folk det ikke så nøje med, men skammen, den er de bange for". Ak, hvor sandt. Desuden fortalte han, at hans tømremester holdt morgenandagt med dem, før de gik i arbejde; men derefter kunne han godt tage tangen og nappe dem i øret med. - Han var tit på tværs i diskussion eller samtale. Sidst jeg traf ham, var ved hans kones grav på Bjergby kirkegård. Da var han imod 90. Han sagde da: "Åh, som a savner Se'sel", og jeg svarede: "Nu har hun det jo godt". "Hå got; ligger dæ' nie mæ æ Ni's ivejer, hvans æ dæ ve de?" - De var nærmest smukke begge to, Per og Sidsel. Sidsel vævede for os, og vi var af og til et

ærinde hos hende i den anledning; så fik vi øl og kager, og Sidsel snakkede med os, så vi knap kunne komme derfra igen. Datteren Laura syede for folk og havde elever.

"Æ Freser" - han hed muligvis Fredsø - boede ved "Bjergby Rin", en lille bæk mellem Bjergby og Tøving. Han købte gamle klude og ben og solgte tråd, sikkerhedsnåle og knapper og så de uforglemmelige snurretoppe, som var vort store ønske. De var malet gule og røde og med en snor til at rykke i. Når vi så "æ Freser" komme øst på vejen, fik vi travlt med at komme imod ham for at få en køretur på hans hjulbør. At det var op ad bakken, tænkte vi ikke på. Engang mor var på loftet for at finde klude, vendte "æ Freser" flæsket, som ellers havde fået for meget: det syntes vi var vældig sjovt.

Sidsels vævning bør egentlig nøjere omtales. Før vi skulle have noget i væven, skulle vi børn vinde tvist til trendegarn; det gav en øre pr. klavs, og de var store og kunne let gå i filter. Værst var det, når nøglet blev så stort, at de små fingre ikke kunne spænde om det, så smuttede det tit på gulvet, og man kunne begynde forfra. Derimod husker jeg ikke, at vi vandt islæt; men det gjorde vi måske alligevel. Til skolekjoler, drengebukser og uldne lagner brugte man "Raltgå'e" til islæt; det var uldne klude, som var kartet og lavet til garn nok engang; det mener jeg, vi fik gjort hos Mortensen og Pedersen i Nykøbing. Når væven var færdig, skulle den til Nykøbing og "stjampes" (stampes) for at blive jævn og glat. Skulle tøj farves, skulle det over i Aarup Mølle i Thy; men den luksus husker jeg ikke, vi tillod os; vort tøj var gråt til skole og hverdag; men vi var jo også bare "Pol Nargo's Bae" - og der var tolv. Derimod husker jeg tydeligt, når farveren fra Aarup kørte forbi; det var jo gerne om mandagen; så var det med at komme til vinduet. Folk, som kom så langvejs fra, så man ikke hver dag og desuden kørte de i fjedervogn med store tøjroller tværs over bag i vognen. Der var to mænd i vognen og et par pæne, raske heste for med blankt seletøj.

Før i tiden bestod morgenmåltidet (æ dovver) af kartofler i panden og bagefter rugbrød og mælk. Kartofflerne lavedes på følgende måde: Man skar en skive flæsk i terninger, brasede dem på panden, skar de kogte kartofler i og overhældte dem med skummet mælk, lod så det hele koge godt sammen, mens man rørte i det; det kunne dog ikke undgå, at det brændte lidt på, men det gjorde heller ikke noget, da "Skovver" var en meget yndet spise, som man kappedes om at få mest af. Panden stod midt på bordet, og alle langede til. Således fortælles der fra "Klitgård" i forrige århundrede, at en af karlene, som havde fået skrabet sig en god skefuld løs af panden, blev så såret og fornærmet på den skælske pige, som snuppede herligheden fra ham, at han i fuldt alvor sagde: "No mo ed hælst blyv væ'ren, de vi tov hå snakked åm". (Nu må det helst være, det vi to har snakket om). Så var det kærsten forbi.

Når vi var ivrige efter at vide, hvad vi skulle have til middag, sagde mor: "Finker i Få's hat (i fars hat) å øllebrø'e i Mu's luv" (øllebrød i mors hue).

Vi lavede finker efter fåreslagtning; det var kogt lever, hjerte, nyrer og lunger, groft hakket på det store hakkebræt med kniven med de to håndtag.

De forskellige dele fik igen et opkog med porre, timian og eddike og blev jævnet med groft rugmel. Der blev en stor portion, som kunne slå til til mange davrer. Til hver davre blev en portion varmet på panden og spist med rugbrød til; bagefter fik vi kogt skummet mælk hældt over rugbrødstæringer. Hen på formiddagen fik vi en kop kaffe til en skive sigtebrød. Kaffen var selvfølgelig kogt på grums fra forrige gang og en god klump cikorie i; men hvor det smagte, f.eks. en kold efterårsdag, når man tog roer op.

Davren blev først spist efter malkning og fodring. - Efter griseslagtning fik vi grønning og vilborre. Grønning laves af fedtegrever og fast byggrød, som snurrer sammen på panden et par timer. Gerne grød af uknækket byggryn kaldet kanongrød - spistes også til davre. Kanongrød blev meget brugt til nætter: Nadver, som var sidste aftenmåltid. Den grød kom over ilden, når middagsmaden var færdig; der kogte den så et par timer og stod derefter i hokasse til den skulle spises; en herlig ret for en stærk mave.

Vilborre er kødsuppe kogt på tæer og skank tilsat timian og porre, tilsidst blod og eddike; nogle jævner den med rugmel. Den ret kan gemmes længe på grund af eddiken. I gamle dage siges det, at de gravede en lergrøde ned i jorden med suppen i.

Da en kone havde varmet den sidste portion og hældte den i fadet, sagde hun: "Her hår I så de siest", og der var en druknet rotte i. Jeg tvivler på historiens sandhed, fordi den suppe er helt stiv, når den er kold.

Kjamjælksgrød - knækkede byggryn kogt i kærnemælk, spises med sirup i stedet for smørhul og mælk til. Grødresten spises kold i kogt mælk til davre, bagefter en pande kartofler. Alle rakte selvfølgelig til samme fad eller pande. I slagtetiden fik vi opvarmet blodpølse eller finker i panden som før nævnt.

Om julen fik vi grisesylte eller rulleflæsk, det sidste var lavet af det tynde maveflæsk, kogt og sat hen i sur suppe. Det smagte godt med rødbeder til.

Der skulle især spises godt "Stafens må'e" (St. Stefans Morgen), som var 2. juledag. Blandt bønderne var det skik at holde halvhelligdage til efter Helligtrekonger. Men på herregården Nandrup i Flade sogn sagde folkene: "Yvl va gue, så læng den vå'e; men den håd æn Stafens må'e" (Jul var godt så længe den varede; men den havde ende St. Stefans Morgen).

Til jul bagte vi sirupskager og pebernødder og meget andet. Også en stor lagkage, 4-6 lag over hele komfurpladen. Den kage begyndte vi på som dessert juleaften. Stykkerne gik rundt på en stor glasopsats. Kovringer eller boller blev bagt til alle højtider.

Skræddere

I min barndom var det helt almindeligt, at skrædderne gik fra hjem til hjem og syede. Og de var ventede med spænding ikke mindst af børnene.

Først havde vi Sidsel Overgaard fra Sundby. Hun passede mor i barselseng nogle gange. Dernæst havde vi Ane Madsen fra Vestflade, som var søster til Søren Overgaards kone, Else Marie. Men til sidst, i en utrolig masse år, havde vi Marie Skrædder. Hun var fra Erslev og havde som så mange andre dér, gået i skole hos mor i "æ pogsku'l".

De første år havde Marie forskellige elever med sig, de skulle selvfølgelig dele den store dobbeltseng i

gæstekammeret. Det har ikke været behageligt at skulle varme folks tunge, hjemmenvævede dyner op den første nat, de var der. Og desuden var kammeret iskoldt om vinteren, men det tog man som en selvfølge. Det kneb nok også tit, at stuen var varm om morgenen, når de begyndte.

Efter nogle år fik Marie sin plejesøster, Marie, med sig, og efter den tid blev det så "Stue Marie" og "Bette Marie Skrædder". De var flinke begge to. Dengang skulle man altid have foer i en kjole, når det var klippet og skulle prøves, sagde Marie: "Nå, kom så her å kom ik æ dræt, vi ka fo dø fu'e æ pløv". Foret kaldte man dræt dengang, ligesom hestens sele, så oversat hedder det: "Kom så her og kom i selen, så vi kan få dig for ploven".

Når folk trængte på for at få noget syet, sagde "Stue Marie": "Hold - hold, det æ et pins ino" eller: "Nå, I ska hå æn grån sommerværk". Skrædderne sang meget og var ret gode til det. Det var tit gamle viser, f.eks.: "På blomsterklædt bakke sad Hjalmar så tavs" eller: "På Samsø var en pige" osv. Af andre sange husker jeg bedst: "Underlige aftenlufter".

De piger havde et større distrikt: Fårtoft, Gullerup, Flade og Bjergby. De første år gik de vejen ind og bar den tunge, lille jernsymaskine og alt andet, de havde med. Jeg kan endnu se dem, når de kom fra Erslev mandag morgen tværs over markerne, eller "snik øvver", som vi sagde. Siden fik de hver en symaskine og en cykel, og så skulle folk hente deres sager. Et mægtigt fremskridt, som de i høj grad fortjente.

"Bette Marie" blev gift først af de to, og det var med Per Boll fra Østgullerup eller Nordborg. Senere blev "Stue Marie" gift med Simon Harbro, og de boede i flere år i Nordborg, hvor Marie fortsatte med at sy, men da blev det os, som måtte gå efter hende. Jeg kan huske, at hun lærte mig at sy drengebukser. Siden den tid syede jeg arbejdstøj til far og begge mine brødre. Man kunne tjene en hel krone ved at sy en arbejdsjakke, så det kunne aldrig gå at lade være.

Fårtoft mejeri.

Fårtoft Mejeri spillede en ret stor rolle i vor barndom. Der var liv, og jeg kan endnu høre klangen af spandene og maskinerne. De mange mælkekuske og mejeristernes råben til hinanden; eller deres sang og fløjten, som rigtig kunne runge i det store rum. Når vi arbejdede på Mølbjerg, gik vi hen og hentede frisk kærnemælk dér, sommetider var der store smørklatter i. Det var noget, der smagte en varm høstdag.

Poul Purup kom hver dag med mælken fra gårdene nord for bakken; der blev sagt, at han sommetider kørte den tur for fem øre pr. dag - når det så samtidig gik ud over arbejdet derhjemme.

Det var længe før gummistøvlernes tid, og jeg mindes med rædsel, hvor opkørt vejen var af de mange mælkevoerne, og den vej skulle vi i brugsen, så "æ blævver" (pløret) fyldte ikke alene træskoene, men sad os langt op på benene. Om sommeren løb vi over marken og langs med åen til butik; det var mere romantisk. Den å kunne klukke så fortroligt og glad.

Det er mig fortalt, at mejeriet til at begynde med holdt svin. Om det blev forbudt ved jeg ikke, men der blev så indrettet brugsforening i svinestien. At alt var utroligt primitivt er sikkert. Ekspederingen var det også. Det meste blev taget med fingrene; dog ikke margarine og blød sæbe,

som stod i nogle store baljer under disken; de fik et godt spark derind igen, når der var taget af dem. Der var meget lavt til loftet, og dog hængte alt muligt langs bjælkerne: Gryder, pander, øser, lygter, natpotter osv. På gulvet lå der store ruller af tjæret reb oma. Og så havde de prospektkort og glansbilleder; hvilken herlighed for datidens barneøjne. I 1913 blev mejeriet revet ned og et nyt bygget i Solbjerg og et i Flade. Omtrent samtidig blev brugsen flyttet om til fjorden, hvorfra der var sejlads til Thisted, og varerne så kunne hentes der.

3

Barn domsminder fra Toftdahl.

Igen tilbage til barndoms minderne fra Toftdahl.

En gang vi havde besøg af moster Thora, som den gang var lærerinde i Juelsminde, og skulle rejs e over Snedsted til Struer for at besøge sine forældre, kørte far hende samt bror Peder og mig til Vilsund, hvorfra vi så skulle gå til Snedsted og med toget til Hørdum, hvorfra vi to børn skulle gå til Toftdahl, men en grisehandler Rokkjær, som også var med toget, tog os op at køre, og det gik dejligt rask med de små brune heste.

Selve modtagelsen husker jeg ikke så nøje: men at vi måtte spise af gulerødderne i marken vest for haven, og især at vi kørte i deres mælkegig og skiftedes til at være mand og hest; det var utroligt morsomt; det var særlig i middagsstunden, når der ingen var at snakke med, det foregik. At det ikke var særlig godt at sove, når de tunge jembeslåede træhjul raslede over brostenene, tænkte vi ikke på dengang.

Bedst husker jeg vist den store ære, da vi skulle hjem, at morbror Kræjsten bad forkarlen om at trække den fine fjedervogn med tre stole betrukket med rødt plys ud og køre os til Gudnæs kro, hvorfra vi skulle med dagvognen. Marie var med til Gudnæs, hvor hun købte et mægtigt kræmmerhus som vi skulle have med hjem og dele med de mindre søskende.

En af de ting, vi husker bedst fra Maries besøg hos os i Gullerup, er vist hendes dejlige, store kræmmerhuse, at nogen havde så mange penge, at de kunne købe en sådan? Vores mor skønnede sikkert mere på alle de dejlige strikkede ting, hun kom med fra moster Dorthe. En gang kom hun med tøj til tre små kjoler.

En gang Marie ville til efterårsmøde i det runde forsamlingshus i Galtrup, var hun først nede hos os og spise til middag; så fik jeg lov at komme med til møde, selvfølgelig pr. cykle. Jeg var nok 12 år. Der var så fyldt, at jeg sad på Maries knæ. Det var Morten Larsen fra Holstebro, som først talte; jeg husker, vi begyndte med at bede Fadervor. Jeg ser så tydeligt den lille mand med de mørke, milde øjne og fuldskægget hvad han talte om, husker jeg derimod ikke.

I august 1914, lige efter krigen var brudt ud, var jeg også på et par dages ferie i Toftdahl; da jeg cyklede hjem, punkterede min cykle, og jeg kom for sent til syv-færgen og måtte så sidde på vestsiden og vente på ni-færgen. Jeg satte mig til at tude, fordi jeg var bange. Det blev mørkt til den tid. Så kom der en lille pige og hendes bedstefar og snakkede med mig. Noget af tiden fordrev jeg med at læse et brev, som moster Dorthe havde givet mig med til mor; jeg husker, at der bla. stod, at hvis der blev nød i landet på grund af krigen, skulle de nok hjælpe os.

Egentlig nød kom vi ikke til at lide under krigen, selv om der var mangel på mange varer. Langt værre var det for de hjem, hvor manden lå indkaldt til sikringsstyrken i et å to år. Hos os var far for gammel til at komme ind, og han havde aldrig været soldat.

Den 11. april 1915 blev jeg konfirmeret i Flade kirke af pastor Kirkegaard, som gav mig en kuffert i konfirmationsgave. Han var et ejegodt menneske; men gik for at være en mådelig præst. Jeg var nu glad for konfirmationsforberedelsen, ikke mindst for alle de salmer, vi lærte. Jeg behøvede kun at læse dem et par gange, før jeg kunne dem udenad. Og så var børnene deroppe så flinke.

Selv om jeg gik vejen ind i et par alt for store træsko med hjemmesmedede ringe, nød jeg dog den naturskønne egn fra Vestgullerup til Flade præstegård. Den første dag kom jeg en lille time for tidlig. Så kom præsten og gav mig 10 øre til to stk. wienerbrød; men jeg fik det bare ikke købt, fordi jeg ville følges med de andre hjem. Den, jeg kunne følges med, var Kirstine Bull, hendes hjem var i Nordborg tæt ved Hanklit.

Den 11. april blev jeg så konfirmeret, og søndag den 18. var der altergang for konfirmander og deres forældre.

Den 19. flyttede jeg til Toftdahl, hvor jeg var fæstet for sommeren. Min veninde, Søren Overgaards Stinne, og søster Karen var med til Vilsund, også for at hjælpe med at bære min dyrebare kuffert. Fra Vestvilsund skulle jeg med dagvognen til Gudnæs kro; der hentede min fætter, Peder Nørsgaard, mig. Han var på den tid bestyrer i Toftdahl. Et par år senere blev han gift med Marie. Peder var cyklende ned efter mig, jeg måtte trave ved siden af. Min nye kuffert tog han på cyklen - ak, hvilken skramme den fik. Da vi nåede Toftdahl, var Marie oppe for at tage imod mig, og jeg fik et stort andæg og en mægtig skive hjemmebagt rugbrød med rigtig smør, som de altid fik - vi hentede fire pund ad gangen.

Noget af det første, jeg blev sat til, var at samle hyldegrene. En større hæk var klippet ned. Det kunne jeg både orke og finde ud af. Men som jeg syntes, de første dage var lange.

Får og lam skulle jeg passe. 9 får og 10 lam, tror jeg. Der var et dæggelam imellem, som var min store glæde, til min sorg faldt det i en tørvegrav og druknede hen på sommeren. En af de første aftener, jeg gav dæggelammet flaske, havde jeg ikke fået døren til fårestien ordentlig lukket med det resultat, at hele flokken næste morgen gik omme i rugen. Mærkelig nok blev jeg ikke skældt ud; men jeg var klar over, at det var gruelig galt, og hvor jeg græd inde i mit lille beskedne kammer.

De var ikke sinker i den gård, men de brugte mange gamle skikke. F.eks. klippede moster Dorthe og Marie selv fårene (først vaskede de dem selvfølgelig, og det vand, fårene var vasket i, var dejlig blødt, og det vaskede vi klæder i bagefter).

De kartede og spandt ulden; strikkede og vævede alt, hvad der blev brugt i huset - om det så var fint tøj til Peder Nørsgaard. Sikke opredte senge de havde, med de uldne dynner og uldne lagner, kaldet "Hølskle'e" i Thy. Der var andefyldt i dynerne.

De ænder var forresten min hovedpine, de var ikke til at få af dammen om aftenen, og ind skulle de, for Mikkel var ikke langt borte. Så var der 28 høns i alle mulige farver. Dem skulle jeg tælle hver aften og sørge for, at de

kom ind; det kunne jo hænde, at det var blevet for mørkt, så jeg ikke kunne tælle dem, så var jeg ikke modig ved situationen, for jeg vidste, at moster Dorthe ville spørge, om jeg nu var helt sikker på, at de var der.

De lavede selv malten og bryggede deres øl - foruden at de bagte rugbrød. Moster Dorthe illede selv ovnen enten med lyng eller kartoffeltoppe. Det var vist 14 store rugbrød, vi bagte ad gangen; de skulle længst ind i ovnen, da de skulle stå i fem timer, så kom sigtebrødene og derefter hvedebrød og boller, formkager og yderst en del store plader med sirupskager, som de havde hele året.

Noget af det første, jeg skulle lære, var at vride en skurevisk af rughalm, det var som at sno simer og trække dem sammen: så rørte jeg læsket kalk og sand sammen, men min bare næve. Soda, sæbe og skurepulver var luksus, som man ikke kunne tillade sig at bruge. At kalken tog huden af hænderne skulle man bare ikke tænke på.

Efter en bagedag, bryggedag eller vaskedag var der en ordentlig skuren, som selvfølgelig var min bestilling. Dejtrug og selde og bordet kunne endda gå, men de store bryggekar, træspande og træøser o.s.v. havde jernbånd; som desuden skulle slibes blanke med en pind dypet i sand.

De havde hjemmesmedede knive og gaffler med træskafter. Når jeg vaskede op efter middag skulle stålet slibes med en pind og sand, og skafterne skures med visk og kalk. Gryderne skulle udvendig også slibes blanke med pind og sand. Og så skulle man endelig skynde sig, så man kunne komme i marken med karlene, når de var færdige med at sove til middag. Når vi kom fra marken kl. halvotte, skulle der malkes, serveres nættergrød, gøres komfur og andre ting klar til næste dag. Men vi var nok lige så tilfredse dengang, som de unge er nu.

Povl Kirk Nørgaard.- Mit barndomshjem og min slægt¹). Når jeg nu vil prøve på at nedskrive lidt om, hvad jeg véd om min slægts fortid, da bliver det egentlig meget lidt. Hvorlænge "Nørgaard" har været i den nuværende families eje, véd jeg ikke noget om. Min bedstefar, Jens Andersen, har boet der som fæster af gården, som hørte til Dueholm gods. At min bedstefader har overtaget gården i fæste er ret sandsynligt. Min bedstemoder, Ane, er fra "Dalen" i Øster Jølby. Min bedstefader Jens Andersen havde en broder - hvad han hed, husker jeg ikke - han var soldat i otte år. Jeg har et brev, som han havde skrevet, mens han var soldat i Flensborg. Brevet var skrevet i 1807. Det var meget godt skrevet og fortalte dels om livet som soldat, dels om, hvad han havde i vente som arv derhjemme. Brevet var i det hele meget interessant. (Det er af mig givet til museet i Nykøbing). Denne bedstefarbroder kom velbeholdent hjem og fik en gård i fæste i Hesselbjerg, hvor han blev gift, og flere af hans efterkommere lever der endnu. Min bedstefar og -moder døde begge 84 år gamle. De efterlod Nørgaard til min fader, som fortsatte som fæster af gården en del år. Fæstemålet var dengang almindelig på livstid; men da det kom dertil, at godset skulle sælge gårdene til fæstebønderne, når den gamle fæstebonde døde, fik flere bønder travlt med at købe gården til deres søn, begrundet på, at den kunne købes så meget billigere, når det skete, inden den gamle døde. Min fader købte så "Nørgaard" fra Dueholm, omkring 1850, for 2000 rigsdaler i sølv. Havde han ventet, til hans fader var død, ville gården have kostet meget mere. Grunden dertil

var, at den årlige afgift var så lille, at ejeren gerne ville sælge til den unge for kontant betaling. Til Nørgaard hørte der dengang et areal af ca. 80 tdr. bygsæde under plov samt 18 tdr. sæde kjærjord i Vesterkjær og 8 tdr. i Østerkjær samt ca. 13 tdr. i Tørholm, som var dels lyng og dels eng af ringe værdi. Siden købte far 12 tdr. bygsæde fra Anders Dissings gård, god jord, beliggende øst for Nørgaard, for 1200 rigsdaler. Efter alt dette var der da til Nørgaard et areal på ca. 140 tdr. bygsæde, hvoraf kun de 90 tdr. var under plov. Efter alt at dømmen var de gamle fæstere i den gamle gård ret velhavende. Fæsteafgifterne var meget lille, nogle tønder korn og måske et par ungrekreaturer. Dog dertil kom hoveriarbejdet, som var det mest trykkende; men folk var dengang så indlevet i det, at de trods slid og slæb også lavede lidt fest ud af hoveriet, særlig de unge, hvilket der blev fortalt mange historier om. Hoveriet var dog forhadet, men ophørte ved køb af gården. Det var kun få penge for så stor en ejendom, men tiderne var også ringe: stråtækkede huse og lerklinede vægge. Brændte mursten kendtes endnu ikke på landet. Ingen fæster ville så vidt muligt koste på bygningerne i hans levetid, da det kun kom godsejeren til gode. Da far havde købt gården, flyttede han lidt mod øst og opførte firelængede, grundmurede bygninger.

Fader var født 1810 (10. juni). Han var eneste søn og barn på gården. Far blev aldrig soldat, grundet på, at han var eneste søn, og loven var sådan, at en gårdejer eller fæster kunne tage een søn fri for soldatertjeneste, da han ansås for ikke at kunne undværes hjemme. Proprietær- og herregårdssønner var altid fri, og på den måde blev det næsten kun den fattige bondekarl, som måtte være soldat. Fader giftede sig, da han var 43 år gammel. Hvorfor han gik så længe som ugift, har jeg aldrig hørt ham udtale sig om. Far var en pæn, velbygget mand med et godt helbred og sikkert også, efter omtale, meget velhavende. Fader blev gift 1852 eller 1853. Han fik til kone ung pige Ane Katrine Povlsdatter fra Tødsø, datter af afdøde gårdfæster Poul Kirk, efter hvem jeg er opkaldt. Den ældste af mine søskende er født i den gamle gård i Erslev, de øvrige, ialt 14, kom så til verden efterhånden i det nye stuehus, som også var ret rummeligt, hvad vel også var nødvendigt. Min bedstefader i Tødsø var, før han blev gift, hørsvinger, et navn, de gik under, som gav sig af med det håndværk. Høravl var dengang som nu ved at tage opsving, og staten lod nogle unge, oplyste mænd, hvoraf der nok ikke var mange, uddanne i høravl og tilberedning, og min bedstefar i Tødsø (som ung fra Erslev) fik uddannelse som hørsvinger. Han kom til Fyn for at lære kunsten. Han var født i Erslev Kirkegård. Han fik sig et hus, så vidt jeg ved på et mindre jordlod fra gården, giftede sig og fortsatte en tid i sit håndværk, indtil han fik gård i fæste i Tødsø tilhørende Dueholm gods. Bedstefader døde kun 44 år gammel, vel nærmest af tuberkulose. De havde ialt 6 børn, 5 piger og en søn. Sønnen hed Mikkell, men døde kun 24 år gammel, også af tæring som faderen. Bedstemoder sad så tilbage med fem døtre, hvoraf den ældste blev min moder, som fæster i en faldefærdig og udpint gård i den yderste armod, hvorom jeg hørte megen tale. Men hun sled sig gennem nød og savn med sine piger og en karl eller daglejer. Jeg husker så godt min bedstemoder i Tødsø, og min moder har fortalt så meget om hendes unge dage, da deres fader var død, hvor de var fattige. De havde hverken korn eller penge, og der skulle efter skik og brug være stor

begravelse, når manden var død, helst to dage. De havde ingen rug til finbrød til sådan en begravelse, ingen ting til penge og vel ingen kredit, og hvilken skam ville det ikke være, om de ikke kunne føre denne sørgefest igennem som andre gårdfolk. Mor fortalte, at hendes mor gik om aftenen, da hendes mand var død, og bad til Gud om hjælp til så mange ting og om, hvor hun skulle få sin rug fra til den store begravelse. Der kom en mand forbi hende og spurgte hende, hvorledes hun havde det i sin sorg. Manden

var en velstående gårdfæster der fra byen. Hun udtalte da sin nød for ham, og enden på det blev, at han sagde, at hun kunne komme hen til ham i morgen og låne en td. rug, og så vidste bedstemoder, at Vorherre havde hørt hendes bøn. Fra den yderste armod som enke og fæster fik hun ad åre velstand til huse, fik købt gården og sine fem døtre opdraget og bortgift, og de kom alle i gode stillinger.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og V. Hanherred 1977, side 17-31).